

Саша Марковић
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет Сомбор
milnik.markovic@gmail.com

Оригинални научни рад
примљено: 17. мај 2011
прихваћено: 1. октобар 2011

ПОСЛАНИЦИ БУЊЕВАЧКО-ШОКАЧКЕ И ЗЕМЉОДИЛСКЕ СТРАНКЕ У РАДУ УСТАВОТВОРНЕ СКУПШТИНЕ 1920–1921. ГОДИНЕ

Сажетак: У раду ћемо представити, на основу историјских извора и постојеће литературе, учешће Буњеваца у политичком животу новоформиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца током избора за Уставотворну скупштину и њеног рада непосредно до доношења Видовданског устава 1921. године. С обзиром на то да су Буњевци имали значајан удео у раду Велике народне скупштине Срба, Буњеваца и осталих Словена Баната, Бачке и Барање, од њеног формирања 25. новембра 1918. године па до демисије њених органа Народне управе и Великог савета почев од марта 1919. године, и узимајући у обзир њихов народни покрет у Аустроугарској монархији, очекивало се и њихово укључење у политички живот југословенске државе. Они се укључују у активности за избор представника за Уставотворну скупштину али и у припреме за сам чин избора учествујући у раду Привременог народног представништва. Погођени поделом изазваном разграничењем са Мађарском, већина већ препознатих представника Буњеваца сматрала је да је потребно да формирају сопствену страначку организацију и њен рад одреде политичким циљевима и програмом који уважава конкретне интересе сународника. Тако се формира Буњевачко-шокачка странка која је, по свом ставу према уставном уређењу земље, била блиска федералистичким концепцијама, и Земљодилска странка као део Народне радикалне странке која је подржавала централистички концепт. И једна и друга странка имају представнике који учествују у раду Уставотворне скупштине.

Кључне речи: Буњевци, странка, политика, устав, скупштина, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.

Буњевци и стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

У вези са улогом Буњеваца у политичком животу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Југославије, код нас, не постоји обимнија литература. И у најпознатијим синтезама историјског развоја међуратне југословенске државе готово да нема помена о учешћу Буњеваца у политичком и страначком животу земље. Овакав однос према овом проблему, на основу историјске грађе и периодике,

неодржив је. Што се тиче литературе, Буњевци се помињу у контексту локалних историјских дела без намере да се заузме један општији поглед који би научно окарактерисао место Буњеваца у политичком животу међуратне Југославије. Највећи део њих настао је у међуратном периоду.¹ Савремена научна истраживања су малобројнија и неретко политички инструментализована, отворено рефлектујући тренутне проблеме националних односа Срба и Хрвата. Треба истаћи да су у Хрватској истраживања политичког живота Буњеваца у Краљевини Југославији најобимнија,² док је у Србији рад сведен на појединачне напоре.³ Озбиљан недостатак ових истраживања јесте њихова некоординираност, међусобна изолованост и повремено априорно етикетирање.

Учешће Буњеваца у догађајима који су се одиграли на простору Баната, Бачке и Барање, односно Војводине, како је већина савременика називала тај простор без икаквог прецизирања његовог територијалног обима, почев од октобра 1918. године било је, са становишта стварања нове југословенске државе, изузетно значајно и незаобилазно. Заједно са српским народом али и осталим словенским народима са ових простора Буњевци су се укључили у оснивање народних одбора чији је политички циљ био стварање услова за победу југословенске државне идеје, афирмацију народних покрета и потпуни раскид са Аустроугарском монархијом. Отуд је њихово учешће у раду Велике народне скупштине Срба, Буњеваца и осталих Словена Баната, Бачке и Барање од 25. новембра 1918. године у Новом Саду било запажено и посећено. Зенит тих активности био је говор Блашка Рајића, свештеника и једног од првака јединственог словенског покрета за отцепљење од Угарске у Банату, Бачкој и Барањи. Био је то врло емотиван говор који је откривао искрену побуду и идеалистичко занесењаштво. Такав „топао и фулминантни патриотски говор“⁴ био је примерен тренутку у којем је на политичке потезе пресудно утицало јединство народа и масовност подршке за прагматичне циљеве – ослобођење од Угарске и политичка еманципација.⁵ „Наша будућа југословенска држава је као јаје,

¹ Петар Пекић, *Повијест Хрвата у Војводини, од најстаријих времена до 1929*, Матица хрватска, Загреб 1930; Миленко Бељански, *Сомбор и буњевачки препород (1870–1945)*, Сомбор 1971; Мијо Мандић, *Педесетогодишњица суботичке Пучке касине (1878–1928)*, Суботица 1928; Александар Мартиновић, *Истина о Буњевцима и Шокацима*, Суботица 1940; Иве Прћић, *Суботица и Буњевци: да се зна и не заборави*, Суботица 1936; Јосо Шокчић, *Суботица пре и после ослобођења*, Суботица 1938; Дионисије Јосип Шокчић, *Путоказ Буњевцима и Војводини*, Суботица 1925 и др.

² Овом приликом истичемо истраживања Роберта Скендеровића. Између осталих и: Роберт Скендеровић, *Буњевачко-шокачка странка 1920–1926*, Часопис за савремену повијест, 3, Загреб 2006, 759–816.

³ Овде указујемо на нашу монографију: Саша Марковић, *Буњевци Војводине у политичком животу Краљевине СХС, Југославије, 1918–1941*, Суботица 2010. У овој монографији је дат синтетички осврт на проблем коме је посвећена истраживања у овом раду.

⁴ Јован Јоца Лалошевић, *Наше ослобођење и уједињење*, Књижевни север, књ. 5, св. 1, Суботица 1929, 11. О политичкој делатности Јована Јоце Лалошевића, угледног српског политичара из Војводине у првим деценијама, 20. века ближе види: Саша Марковић, *Политичка биографија Јована Јоце Лалошевића*, Сомбор 2011.

⁵ Ово је констатовао и Петар Пекић: „Блашко Рајић је у каснијем образложењу свог говора тврдио, да је непосредно припојење Војводине Краљевини Србији као савезници Антанте било сигурнија гаранција њеног коначног ослобођења од Угарске, него да се прикључила загребачком Народном вијећу, чији је

из кога ће се излећи орао, који ће се дићи небу под облаке. Но као што јаје, ако је у њему само беланце, не вреди ништа, јер нема у њему садржине, жуманцета, тако ни Југословенство само за себе не вреди ништа; оно би било само беланце у јајету, а садржај је овога јајета српски народ у Србији.“⁶ Био је ово израз јединственог српског, буњевачког и уопште словенског наступа словенског становништва Војводине у вези са одређењем будућности која је препозната у једној држави.⁷

Након стварања најпре Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, Буњевци су се активно укључили и у друштвени живот нове државе. Тако су се међу челним људима Суботице нашли и Стипан Матијевић, Врања Сударевић, Стипан Војнић-Тунић, Јосо Прћић, Мирко Ивковић-Ивандекић, Тиме Војнић и Мијо Мандић. У то време најважнији задатак, по мишљењу буњевачких представника, за њихове интересе било је укључење што шире територије на којој Буњевци живе у састав југословенске државе. Народна управа за Банат, Бачку и Барању, заједно са Великим саветом који је формирала Велика народна скупштина од 25. новембра 1918. године су се трудили да преузму административну управу над Војводином (Банатом, Бачком и Барањом)⁸ и да дају сву потребну подршку званичним представницима Краљевине Србије на мировној конференцији како би успели да аргументују припајање територија на којима живи словенско становништво. Под притиском, а на основу процене политичких околности владе у Београду, било је одлучено да се спроведе демисија Народне управе и у оквиру централних министарстава формирају одсеци који би, у зависности од ресора, били задужени за проблеме јавне управе у Војводини.

Ова одлука је реализована тек када су представници Демократске странке из Војводине напустили Велики народни савет. Представници Буњеваца нису били против демисије и прихватили су да буду изабрани за Привремено народно представништво које је, заједно са краљем и владом, чинило привремену власт⁹ и које је требало да припреми изборе за Уставотворну скупштину Краљевине Срба,

државни териториј сачињавао саставни део Антантине непријатељице Монархије.“; Петар Пекић, *Повијест ослобођења Војводине*, Суботица 1939, 316.

⁶ Записник Скупштине од 12 (25) новембра, Рукописно одељење Матице српске (РОМС), М.7417; *Споменица ослобођења Војводине 1918*, 160–167; Драго Његован, *Присаједишење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918*, Музеј Војводине, Нови Сад 2001, 52; Јосо Шокчић, *Суботица пре и после ослобођења*, Суботица 1938, 167.

⁷ „Буњевачка национална свест и народна слога суб.(отичких) Буњеваца и Срба прије 50 година савладала је наше најљуће непријатеље и ударила темељ онима вратима, оном славолуку, кроз који славолук је 1918. године јуначка српска војска славобитно на суб.(отичко) земљиште ступила, а од суб.(отичких) Срба и Буњеваца одушевљено поздрављена и дочекана.“; Мијо Мандић, *Педесетогодишњица суботичке Пучке касине (1878–1928)*, Суботица 1928, 19.

⁸ “Сав овај програм извршен је за непуних девет месеци и када је Народна управа након 6. месеци рада разрешена, задаћа њена је била потпуно извршена. Војводина је не само на папиру и у теорији, него де факто у животу и пракси била оцепљена од Угарске, империјум над том покрајином био је у пуној мери у нашим рукама и он је предат Краљевској Влади у Београду која је од тога доба несметано управала и влада у тој покрајини“; Јован Јоца Лаловшевић, *Наше ослобођење и уједињење*, Историјски архив, Сомбор, фонд 57, инв. број 448.

⁹ Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918–1988*, прва књига, Београд 1989, 86.

Хрвата и Словенаца.¹⁰ Велики народни савет Баната, Бачке и Барање је предложио 24 делегата међу којима и четири Буњевца: Блашка Рајића, Јосипа Хајдук Војнића¹¹, Мартина Мартића и Иву Еветовића.¹² Први иступи Буњеваца у овом телу били су пуни наде и оптимизма насталих као последица југословенског уједињења. „Ми, Буњевци и Шокци, који смо пар стотина година трпели под мађарским јармом, придрушили смо се првом позиву слободе и приступили смо у коло југословенске наше браће Срба, Хрвата и Словенаца да, с њима заједно, изградимо и учвстимо своју нову, повећану државу.“¹³ Представници Буњеваца трудили су се да буду присутни у току рада Привременог народног представништва када су се питања о којима се раправљало односила на привредне и политичке проблеме територије на којој су живели. Тако је Стипан Војнић-Тунић био члан Одбора који је требало да се стара о доношењу закона о аграрној реформи.¹⁴ У вези са осталим законским предлозима, а који нису значајно дотицали интерес Буњеваца, њихови представници су се трудили да у време гласања бар један од њих присуствује седници. Њихови гласови су били подршка свим законским иницијативама Привременог народног представништва. Постепеним сређивањем прилика у земљи, и код Буњеваца чији народни покрет потиче од времена стваралаштва Ивана Антуновића¹⁵, јавља се потреба за политичким артикулисањем ставова који би у новонасталој ситуацији обезбедили очување њихових интереса.

Одлуку Буњеваца за укључење у страначки живот поспешило је и њихово разочарење у вези са преговорима око територијалног разграничења са Мађарском. Правдајући се вишим националним и државним интересима, представници Краљевине прихватили су разграничење на основу којег је тзв. Бајски троугао

¹⁰ На седници Скупштине која је уследила сутрадан 27. фебруара 1918. године, а којој је присуствовало 286 чланова, изабрана су 24 посланика за Привремену народну скупштину. Кандидати за посланике су биле присталице Радикалне странке и четири представника Буњеваца. Сви чланови Великог народног савета који су поднели оставку замењени су новим члановима, такође припадницима и присталицама Радикалне странке и њиховог политичког мишљења; вид. ближе: *Записник седнице Велике Народне Скупштине од 27. фебруара 1919*, Архив Војводине, Фонд 76, Народна управа за Банат, Бачку и Барању, Нови Сад (1918–1919), 2 – Велики народни савет – записници.

¹¹ Њега је убрзо заменио др Стипан Војнић-Тунић.

¹² Види ближе: Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, 2. претходни састанак, 4. март 1919. године, стр. 3а и 3. претходни састанак, 12. март 1919, 8.

¹³ Говор др Стипана Војнић-Тунића, 5. редовни састанак Привременог народног представништва Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, 22. март 1919. године, 59.

¹⁴ Ближе види: 15. редовни састанак Привременог народног представништва, 11. април 1919, 319.

¹⁵ Иван Антуновић је оснивач покрета за очување језика, традиције и обичаја Буњеваца у Аустроугарској монархији. „Моја је вира од светих отаца зајмљена; да се покерстит пук не може утаманити... Братјо још је поље за нас отворено, немојмо каснити, на крилих нашег по науку умивеног материнског језика на то ступити, да се се неопозвани, као вође нашем милим или можда заслипленим пуку наметну, његово срце не отрују, памет бистру не замраче...Није доста истом рећи – Србљи и Хрвати не пишу оним језиком, којег су нађи пређаши говорили, већ ваља словницу и ручник приверћати, пак све оно што још незнамо научити, да на мејдан изиђемо и у истину пука вођам постаемо...“; Иван Антуновић, *Отворена књига Ивана Антуновића Калачког каноника на све учене Буњевце и Шокце напутјена*, Калача 1870.

припао Мађарској. За многе Буњевце је ово било неприхватљиво. Зато је тим поводом био и сачињен један исцрпан меморандум којим се покушало аргументовано придобити међународна заједница за геостратешку повезаност тог терена са Краљевином Срба, Хрвата и Словенаца. Аутори овог меморандума били су Радивој Симовић, лекар из Сомбора, и Лајчо Будановић, бачки бискуп, са средиштем у Суботици. „На целој спорној територији Бајског трокута има само 5 мађарских села... и та су насељена, пошто су са њих Срби растерани... Сва су та села још 1720. год. била чисто српско-буњевачка... Да сви Срби, Шокци и Буњевци у целом Бајском трокуту желе нама да припадну, то доказују и оне многе депутације, које су слали у Београд и молили да се на мировној конференцији уваже њихове жеље. Па је чак и у Париз ишла депутација Буњеваца да и тамо оправда своје захтеве.“¹⁶

Међутим, у околностима које су и формирале атмосферу Версајске мировне конференције и диктирале начин разграничења, упркос разочарењу многих¹⁷, додела Бајског троугла југословенској држави била је неизводљива. Без обзира на активно учешће Блашка Рајића¹⁸ пре¹⁹, за време а и након потписивања споразума са Мађарском²⁰, аргументи Буњеваца и Срба са ових простора, по њиховом мишљењу, били су игнорисани. Јавио се осећај запостављености, изиграности и изневерености²¹, међутим, евентуалну радикализацију таквог става²² није

¹⁶ Меморандум упућен међународној комисији за разграничење између нас и Мађарске, Историјски архив Сомбор, Ф-56, инв. бр. 369.

¹⁷ „Мир је потписан, а уговор вели, Да је душман добио овај наш крај цијели. Зато Буњевцима ви реците свима, Да ће сви предани бити тиранима... Зар ће Српска Војска сад да нас издаде, Пред којом душманин на колена паде?“, Петар Пекић, *Бајски трокут или Спомен-вијенац Буњеваца*, Суботица 1920, 17, 25.

¹⁸ „Буњевци енергично наглашују да се влада заузме за спасавање бајског трокута и за долучно чишћење у Суботици и Бачкој – уредити саобраћај, те спријечити криомчарење и привилегиране извозе појединца на нашу штету“; *Изјаве народног посланика г. Блашка Рајића*, Невен, бр. 50, 3. март 1920.

¹⁹ „У Паризу се кројила нова карта Европе. Одређивање су границе појединих држава. Мађари су тамо доказивали да су Словени у Војводини само у релативној већини, и да од Словена Буњевци и Шокци не пристају на присаједињење Војводине Краљевини Србији. Ова вест изазвала је међу Буњевцима и Шокцима оправдане протесте, и она је имала ту последицу, поражавајућу за Мађаре, да су Буњевци и Шокци у свима местима одржавали зборове на којима су резолуцијама тражили исто оно што и Срби да се Војводина отцепи од Мађарске, и да се присаједини Србији. Резолуције Буњеваца и Шокаца однео је у Париз поп Блашко Рајић, који се и речима залагао да се испуни оно што се у резолуцијама тражи“; *Споменица ослобођења Сомбора*, Сомбор 1938.

²⁰ „Говор г. Блашка Рајића пред министрима и нар. Посланицима о грозотама Маџара на нашем живљу и о пристрасности антантине комисије, која је хтјела за вољу Хортхуја помакнути границу на штету Суботице, саслушан је помњиво и учинио је велики утисак на присутне ministre и посланике. Министарски савет је одлучио да не попусти Маџарској ни педља земље, осим што је у Трианонском уговору предвиђено“; *Говор Блашка Рајића о маџарским насиљима*, Невен, бр. 201, 16. септембар 1921.

²¹ „Ако се већ евакуација није могла избећи, требало ју је бар на неколико дана одложити, да се она у реду и постепено изврши, те да уједно наши експонирани родољуби добију нешто времена за сређивање својих имовинских прилика и сеобу у Југославију. Али у том смислу се у Београду није ни покушавало нешто учинити, него се наш свијесни народ пустио на милост и немилост Маџара“; Петар Пекић, *Повијест ослобођења Војводине*, Суботица 1939, 351.

²² Став незадовољства демонстриран је протестним окупљањима поводом ситуације са Бајским троуглом. „На дан 27. марта (1921. године – примедба С. М.), у недељу пре подне, одржан је велики протестни збор

дозвољавала нестабилност у спровођењу мировног уговора са Мађарском. И Буњевци су били свесни комплексног међународног положаја земље. „Спољна ситуација наше државе није нимало ружичаста...”²³ Она је изазивала честе кризне ситуације и захтевала одговорну државу са релативно добрим међународним положајем, државу која ће бити у стању да очува добијене границе и буде њихов стабилни гарант²⁴ – на путу таквог положаја била је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.²⁵ Коначно потписивање Тријанонског мировног уговора са Мађарском у Суботици стварало је осећај успешности, па је због те активности организована прослава 20. јуна. „Послије дуга робовања пуна понижавања и прогона, последије побједоносне борбе храбре српске војске и југословенских легија, последије неизвесности по потпису примирја, Суботица са околином једном за увијек припада Југославији”.²⁶

Страначко опредељење

Буњевачка интелигенција, свесна своје малобројности и опасности од политичке асимилације, у почетку, није била за укључење у страначки живот. „Буњевачка интелигенција је пре неколико недеља заузела своје такорекућ једногласно становиште, да се – за сада – нече пачат у партајске борбе, нити ће се одлучити ни за једну или другу партијску групу, него ће одржати своју независност у корист целокупног буњевачког народа, јербо одговара најбоље нашем народним интересима и нарави самом буњевачком народу, који се не воли без замашног узрока опирати ама ни једној власти”.²⁷

Убрзо су они своју одлуку прилагодили потребама сопственог политичког организовања. Њој су допринос дали и моћни политички притисци које су вршиле друге странке у намери да Буњевце придобију за свој програм. „Путем појединих партајских листова сазнајемо, да тако у Београду, као и у Загребу нису задовољни са правцем наше политике. Радикали желе, да се прикључимо њима, демократе обратно, да се определимо за њих, сељачка странка рачуна на нас и.т.д. сви чине

против отцепљења Бајског трокута... Збор је отворио велики жупан др. Врање Сударевић”; Јосо Шокчић, *Суботица...*, 253.

²³ *Немила спољна ситуација*, Невен, бр. 209, 21. септембар 1920.

²⁴ „Када је Цвијић (Јован Цвијић – примедба С. М.) стигао до г. Мандића (Мијо Мандић – примедба С. М.) било је споменуто име овога. Цвијић је изненађе учинио један корак натраг и рекао: – Шта сте ви оном Мандићу, који је 1897. написао брошуру о Бајском трокуту? – Он је тај Мандић..., рекоше Манојловићи! – А ви сте Мандић?... Честитам!... Вама имамо много да захвалимо, што је Суботица припала Југославији!”; *Г. Мијо Мандић у светлости историје Суботице*, Југословенски дневник, бр. 92, 5, 6, 7. април 1931.

²⁵ „Када је комисија за разграничење са Мадјарском у петак 7. травња довршила своје дјеловање код нас у граду, изашла је посебним возом на границу града Суботице... Овде... Мадјари су вриједљивим изразима демонстрирали против југословенских чланова разграничне комисије”; (*Инцидент код разграничења са Мађарском*, Невен, бр. 14, 15. април 1922.

²⁶ Јосо Шокчић, *Суботица...*, 239.

²⁷ *Буњевачки народ и политика*, Невен, бр. 2, 3. јануар 1920, вид. у вези с тим и чланак *Суботица и разграничење према Маџарској*, Невен, бр. 76, 4. април 1920.

неке примедбе да нас спасе”.²⁸ Избегавајући политичку ангажованост, али трпећи све снажније притиске, Буњевци су инсистирали да остану верни народном идентитету – уздајући се у победу југословенске идеје.²⁹ „Буњевци и Шокци су по пореклу – Босна, Херцеговина, Далмација – и по наречју ближи Србима, а по вјери Хрватима... Докле Срби и Хрвати не нађу пута, којим да се зблише, дотле ми нећемо, да их нашим опредељивањем, још већма отуђимо”.³⁰

Ипак, коначни прелом догодио се 15. септембра 1920. године када је основана Буњевачко-шокачка странка. „Ми смо се у Суботици два три пута састајали и договарали се, којој странци да се прикључимо, али радикалној или демократској... Било је неких који су за демократе били и других, који су били за радикале... Кад смо се обратили и на једну и на другу странку помоћи није било, онда смо мислили да оснујемо једну странку али не да будемо сепаратисти, да не признајемо ову државу, не да нећемо да будемо брат са братом у свакој незгоди и невољи”.³¹ Међу оснивачима ове странке најистакнутији су били: Блашко Рајић, Мијо Мандић, Матија Ишпановић, Мирко Ивковић-Ивандекић и др. Од 1. октобра *Невен* је почео да излази као гласило ове странке. Странка се у свом програму определила за политичку аутономију Војводине, без икаквог прецизирања ставова, а што је отварало неизбежни простор за политички маневар у трагању за савезником. Концепцијски је потпуно неодређено да ли је аутономност подразумевала административно-управну самосталност, која је унеколико могла да подсећа и на локалну самоуправу, или је била реч о аутономности у оквиру реконструисаног државно-правног уређења државе.

„У оквиру врховног начела јединства државе и народа аутономија Војводине, по примјеру самоуправе Хрватске или Словеније... Враћање права потпуне опћинске самоуправе и модернизације државе... заштита и унапређивање војвођанских, господарских а нарочито земљоделских интереса... Спроведба аграрне реформе на темељу стручно израђеног закона према потребама данашњег времена”.³² Политичка аутономија је потребна јер Војводина има интересе који нису својствени другим покрајинама. Црквена аутономија била је нужна католицима у Бачкој, Банату и Барањи да не би у погледу црквене јурисдикције зависили од мађарске црквене организације; она би се постигла уздицањем дијецезе у

²⁸ *Наша политика*, *Невен*, бр. 7, 11. јануар 1920, вид. и чланак *Изјава народног посланика др. Стипана Војнића Тунића*, *Невен*, бр. 100, 6. мај 1920.

²⁹ Буњевци се определилише за Југославију као Југославени, а зазиру од свих партајно краткотрајних успеха, *Опредељење Буњеваца*, *Невен*, бр. 34, 13. фебруар 1920.

³⁰ *Буњевци и јединство*, *Невен*, бр. 23, 30. јануар 1920.

³¹ Говор Ивана Еветовића, предстаника Буњевачко-шокачке странке у Уставотворној скупштини, Стенографске белешке, XXVI редовни састанак Уставотворне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 9. мај, 1921, 15.

³² *Нацрт програма Буњевачко-шокачке странке*, *Невен*, бр. 194, 15. септембар 1920. Програм не прецизира национално опредељење Буњеваца. То је вероватно и био разлог за одређене констатације које говоре о томе да су Буњевци и Шокци "били спремни потиснути истицање хрватског националног идентитета."; Роберт Скендеровић, *Буњевачко-шокачка странка 1920–1926*, *Часопис за савремену повијест*, 3, Загреб 2006, 807.

Суботици.”³³ Политичка аутономија, као битан елемент програма Буњевачко-шокачке странке, али заснована на општим начелима, јавно је изгласана и на збору странке 10. октобра 1920. године у Суботици. Њена конкретизација била је у овом тренутку ирелевантна и зависила је од тренутне политичке констелације са отвореним простором за прилагођавање. Други битан сегмент програма Буњевачко-шокачке странке односио се на заштиту интереса католичких верника и афирмисања њихове културне аутономије. Тим поводом је Блашко Рајић, свештеник, и говорио о интересима католичке цркве. „Ако дакле волимо нашу нову, слободну отаџбину – а ми је волимо, већма од живота нашега – онда имамо право, па и дужни смо, да од владе тражимо, да се црква наша поштеди, уважи и узме у заштиту”.³⁴

И у Сомбору, другом центру Буњеваца, почетком новембра 1920. године, била је организована Буњевачко-шокачка странка.³⁵ У наредном периоду странка се врло предано и озбиљно ангажовала у предизборној кампањи. Један од најагилнијих био је Јосип Ђидо Вуковић. „Ми хоћемо да Буњевац и Шокац буде у овој краљевини грађанин првог реда... Ако победи буњевачко-шокачка странка сванит ће нам дан праве слободе. Зато немојмо се цијепкати, јер тому се радује наш противник... Буњевци и Шокци! Живица слоба Буњеваца и Шокаца! Живица Буњевачко-шокачка странка!”³⁶ Све то пратио је *Невен* својим извештајима.

Снажан утицај на политичко одређење Буњеваца имала је и Радикална странка. Већ од 1920. године³⁷ паралелно са Буњевачко-шокачком странком, на локалном нивоу почела је да егзистира Земљодилска странка, везујући своју делатност за сарадњу са Радикалном странком. Самосталност Земљодилске странке у концепту политичког наступа и начелима програма била је у много чему привидна и декларативна. „Кад се Радикална странка удружила са буњевачком такозваном ’Земљодилском странком’ тада је основан за ове две политичке струје заједнички орган ’Бачванин’ који је излазио једанпут недељно, а третирао је не само локална партијска питања, већ и општедржавна. Штампан је био ћирилицом и латиницом, а ’Невен’ само латиницом. На листу је стајало да је уредник био Буњевац, Јаша Мачковић, земљодилац, док је уствари уређивање, коректура листа била у мојим рукама.”³⁸

Већ од првог броја лист *Бачванин* је одредио карактер свог деловања. „Излазимо пред јавност са првим бројем нашег листа, који ће заступати начела радикалне и земљодилске странке... Пред изборе за уставотворну скупштину

³³ Богумил Храбак, *Становишта буњевачких политичара о централизму, аутономији и федерализму 1918–1928*, Зборник центра за друштвена истраживања Славоније и Барање (ЦДИСБ), 21, Славонски Брод 1984, 100.

³⁴ *Говор г. Блашка Рајића, одржан 10. октобра на збору буњевачко-шокачке странке*, Невен, бр. 230, 15. октобар 1920.

³⁵ *Буњевачко-шокачка странка у Сомбору*, Невен, бр. 245, 3. новембар 1920.

³⁶ *Буњевцима и Шокцима у сомборском округу*, Невен, бр. 260, 24. новембар 1920.

³⁷ Богумил Храбак пише да је ова странка почела са радом тек 1922. године. „Једни су као земљодилци били радикалска фракција међу Буњевцима (1922. и даље); Богумил Храбак, нав. дело, 112.

³⁸ Тоша Искруљев, угледни припадник Радикалне странке из Суботице, *Биографија*, Рукописно одељење Матице српске, М 12431.

основаше прави, истински и прије свега искрени буњевачки родољуби земљодилску странку у Суботици... Странка ова прихватила је свесрдно програм народне радикалне странке... Остали пак Буњевци основаше такозвану буњев.-шокачку странку, Њихов програм састоји се у мржњи на све и сва што није католичко... На жалост и на срамоту, у нашој Суботици излази један словенски политички лист *Невен*, који скривајући се за божанствени наук кршћански распирује мржњу и увлачи франковачки дух, дух непријатељства међу браћу Буњевце”.³⁹ Истичући заједничко порекло Срба и Буњеваца,⁴⁰ Земљодилска странка је своју делатност, кроз гласило, фокусирала и на критику сарадње Буњевачко-шокачке странке, односно другог крила политичког удруживања Буњеваца и Шокаца, са Хрватском републиканском сељачком странком, оправдано се плашећи да ће доћи до њихове симбиозе, али истовремено сматрајући априорном и непотребном за оправдавање сопствену симбиозу са Радикалном странком. „Изасланик буњевачко-шокачке странке на недавној Радићевој скупштини у Загребу др Прћић изјавио је, да Радић у Суботици не треба два пут да куца, чим приви пут закуца на врата Суботице, сва ће буњевачко-шокачка странка похрлити у његов табор. Знао је добро др Прћић, да ће ове речи његове заболети сваког Србина, али он је то и хтео...”⁴¹ *Невен* је често одговарао на критике отварајући тако простор за међусобне полемичке тонове који су опет указивали на сву слабост буњевачке разједињености, али и на комплексност њиховог одређења. „У броју од петка 25. марта замера *Невен* нашем уреднику Јаши Мачковићу, што је покренуо лист *Бачванин* и што напада у листу два најстарија католичка жупника у Суботици (Блашка Рајића и Лајчу Будановића), па вели: ’Брука и срамота! Никад не чујемо, да би се који Чивутин, Калвин или Србин нашао да напада свога рабинера, пастора или попу, али вазда се нађе несвисни међу католицима, који попут плаћених Јуда придводе фаризејске чете против својих свећеника.’ Пре свега ’Невен’ лаже да се никад није нашао ни један Србин, који би свога попа напао... Нека Срби похађају њихову православну, ми Буњевци ћемо похађати нашу католичку цркву, у томе једни другима нећемо сметати, а кад из цркве изиђемо, кда се на политичком пољу нађемо, онда ћемо и Буњевци и Срби... заједнички радити као што пристоји рођеној браћи, исте крви и истог језика”.⁴² Као и код других странака којима су припадали Буњевци, реторика се радикализовала нарочито пред изборе. „Сложна браћо, Буњевци и Срби, у Слози нам је спас! Нека је проклет Блашко Рајић, који хоће да нас завади! Доле са издајицама рода нашега”.⁴³

³⁹ *Прва реч, Земљодилска странка у Суботици, Наш лист Невен, Бачванин=Бачванин, број 1, 12. март 1921.*

⁴⁰ „Срби и Буњевци су синови истог народа и сва је разлика међу њима, што су Срби православне вере, а Буњевци католици”; *Буњевци и Срби, поводом издајничког писања Невенова, Бачванин=Бачванин, бр. 2, 18. март 1921.*

⁴¹ *Стјепан Радић и његови помагачи, Бачванин=Бачванин, бр. 4, 1. април 1921.*

⁴² „Нападају ’Невена’ на нашег уредника”, *Бачванин=Бачванин, бр. 4, 1. април 1921, вид и чланке: Како издајнице раде и буне против Срба?, Бачванин=Бачванин, бр. 8, 29. април 1921; Невеновом Буњевцу, Бачванин=Бачванин, бр. 10, 13. април 1921; На Невенову лаж?, Бачванин=Бачванин, бр. 11, 20. мај 1921 и др.*

⁴³ *Предизборни чланак, Бачванин, бр. 10, 14. март 1923.*

Ово страначко раслојавање и неумерено међусобно критизерство било је видљиво и у иступима буњевачких посланика у раду Уставотворне скупштине.

Учешће у раду Уставотворне скупштине

Представници Буњеваца су се укључили у рад Уставотворне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца након избора 28. новембра 1920. године, а на основу изборног закона од 3. септембра.⁴⁴ Овај изборни закон донео је престолонаследник-намесник Александар Карађорђевић и Привремено народно представништво. Изборни окрузи у Банату и Бачкој били су истоветни са судским окрузима. На нивоу државе изборни окрузи били су различите величине. Београд, Загреб и Љубљана су били издвојени као засебни изборни окрузи, док су остали градови, међу којима и Суботица као један од највећих градова ондашње државе, били у оквиру изборног округа заједно са околним селима, што је релативизовало значај градског становништва. Што се тиче Буњеваца, њима су, с обзиром на значајну популацију која је живела у сеоским срединама, оваква изборна правила погодовала. Бирачко право имали су сви мушки држављани са навршеном 21 годином, без обзира колики износ државног пореза су плаћали. Био је то принцип општег права гласа са изразитом пуном дискриминацијом, с обзиром на то да жене нису имале право гласа. Међу Буњевцима, жена је била изразито важан чинилац очувања народних обичаја, традиције и културе. Многи истакнути предводници буњевачког народног покрета су немали број пута то истицали, посебно у време актуелног процеса мађаризације Буњеваца у другој половини 19. и почетком 20. века. За народног посланика могао је бити изабран сваки држављанин Краљевине СХС који је имао 25 година и који је знао да чита и пише. Свака листа морала је да има изванредан број тзв. квалификованих кандидата, односно кандидата са завршеним факултетом или вишом стручном спремом. И ова околност је значајно отежавала политичко артикулсање Буњеваца с обзиром на то колико је сразмерно чињено на образовању становништва. Треба истаћи да је то био један општи проблем са којим су се суочавале кандидатске листе свих странака у изборним окрузима, нарочито периферних подручја. Значај избора образовних кандидата с обзиром на одговорност парламентарног живота и политичког плурализам којима је у околностима неизвесне будућности младе државе политичка култура била више

⁴⁴ Буњеваци су имали своје представнике у Уставотворној скупштини, мада то често није констатовано у историјским синтезама које се односе на Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца / Југославију у међуратном периоду. „Избори за Уставотворну скупштину одржани су 28. новембра 1920. године... Бирано је 419 посланика. Демократска странка је добила највише гласова – 319.448 и 92 мандата; Народна радикална странка – 284.575 и 91 мандат; Комунистичка партија Југославије (КПЈ) – 198.736 и 58 мандата, односно 59 мандата; Хрватска републиканска сељачка странка (ХРСС) Стјепана Радића 230.590 и 50 мандата; Савез земљорадника 151.603 или 39 мандата; Југословенска муслиманска организација 110.895 и 24 мандата; Хрватска тежачка странка (Народни клуб) 3.400 и 7 мандата; Хрватска заједница 25.867 и 4 мандата; Национална турска организација 30.039 и 8 мандата; Републиканска странка 18.136 и 3 мандата, а Хрватска странка права 10.880 и 2 мандата.“; Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918–1988*, прва књига, Нолит, Београд 1989, 118–119.

него неопходна, минимизирао је негативне околности и потешкоће са којима су се суочавале странке и истовремено претендовао да утиче на ограничење популистичких приступа.

Буњевачко-шокачка странка је на изборима и у Суботици и у Сомбору имала значајан број гласова – била је међу првим странкама уз, изненађење на државном нивоу комунисте, и очекивано радикале. „У Суботици је странка била на другом месту са 2.550 гласова, одмах иза радикалне која је имала 2.600 гласова. Тиме је странка добила три посланичка места која су добили Блашко Рајић, Стипан Војнић-Тунић и Врање Сударевић.“⁴⁵ У раду Уставотворне скупштине Буњевци су били укључени, преко избора, у два политички супротстављена блока. У раду Уставотворне скупштине учествују представници Буњевачко-шокачке странке са четири представника⁴⁶ и Земљодилске странке у оквиру Народне радикалне странке са једним представником. Изабрани представници Буњевачко-шокачке странке су се придружили Југословенском клубу у Скупштини које је предводио др Антун Корошец и који је објединио Словеначку пучку странку, Хрватску пучку странку и Буњевачко-шокачку странку. Овај клуб је од самог почетка рада скупштине био опозиционо настројен према предлозима Радикалско-демократске коалиције. Најпре је критикован Привремени пословник о раду Скупштине који је донела влада Миленка Веснића. Разлог критике почивао је на, како су сматрали и посланици Југословенског клуба, ограничавању суверености Уставотворне скупштине недозвољеним и прекомерним уплитањем у њен рад тренутне владе која је заправо представник политике монарха чији је циљ потпуна контрола рада Скупштине. „Од девет скупштинских група, седам је тражило укидање тог пословника: републиканци, социјалисти, комунисти, земљорадници, Југословенски клуб, Народни клуб и Муслимански клуб. – Против привременог пословника навиђени су ови разлози: (1) Сувереној Уставотворној скупштини не може се једном уредбом прописивати пословник; у осталом, баз и да није суверена, она је, по праву аутономије која припада сваком парламенту, власна да своје унутрашње ствари уређује сама, без мешања икоје друге власти. (2) Привремено пословник постао је незаконитим начином. По члану 121 изборног закона, влада је имала да пропише привремени пословник у споразуму са једним одбором привременог Народног представништва, Привремени пословник издан је 8. децембра 1920, а привремено Народно представништво распуштено 28 новембра, – што значи, да у том тренутку издавања привременог пословника онај парламентарни одбор са којим је влада на том пословнику радила није више правно постојао. (3) Привремени пословник по својим појединим прописима није давао довољно јемства да ће устав бити донет путем братског договора и споразума између три племена наше државе, без икаквог надгласавања бројно слабијих племена хрватског и словеначког бројно јачим племеном српским.“⁴⁷ Из ових разлога Југословенски клуб, а тиме и представници

⁴⁵ Подробније види *Невен*, број 265, 30. новембар 1920. године.

⁴⁶ *Резултати избора*, Политика, бр. 4534, 5. децембра 1920.

⁴⁷ Слободан Јовановић, *Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Политичке и правне расправе*, прва свеска, Геца Кон, Београд 1908, 408.

Буњевачко-шокачке странке, заједно са комунистима и Народним клубом нису положили заклетву и нису желели да учествују у раду Скупштине све док она не донесе нов пословник. С обзиром на то да је притисак за доношење новог пословника био вишеструк – седам од девет посланичких клубова је тражило његово доношење – формиран је, средином јануара 1921, одбор за промену пословника. Круцијално спорно питање које је третирано у предлогу новог посланика односило се на број потребних гласова за усвајање устава. По новом пословнику било је предвиђено 210 гласова за усвајање устава што је било „скоро два пута више него кворумска већина.“⁴⁸ За представнике Хрватске републиканске сељачке странке, односно Народног клуба који је ова странка предводила, ово су били неприхватљиви услови јер је на тај начин било омогућено племенско надгласавање, односно, с обзиром на број посланика српске националности, то је значило доминацију Срба у скупштини. Они су сматрали да се ова мајоризација могла спречити само двотрећинском већином посланика који би гласали у Скупштини. Крајем јануара 1921. године усвојен је нови пословник; тада су и представници Буњевачко-шокачке странке положили заклетву.⁴⁹

Предлог нацрта устава Југословенског клуба заснивао се на тековинама формираних историјских покрајина и инсистирању на социјалној реформи државних привредних потенцијала. У вези са предлогом очувања историјских покрајина Југословенски клуб се приближио федералистичким концепцијама, а у вези са социјално-економском компонентом социјалистима. Концепт заступљеније социјалне димензије устава крио је извесне опасности од могућности да се политичке водиле о социјално праведнијем друштву преточе у отворени комунизам који ни у ком случају није одговарао владајућем концепту у југословенском монарху Александру Карађорђевићу. „Што се тиче организације економског и социјалног живота у нашој држави, морам казати... да је влада овдје учинила уместо читав један корак само пола корака. То је само почетак, али није све. У овим социјално-економским одредбама је предложено, да се земља социјализира, да се велики поседи и шуме раздиеле. Сасвим добро. Сасвим добро. Али кад је владина већина ишла за тим, да социјализира земљу, онда не разумем зашто није учинила још један логичан и доследан корак даље, па није дошла до тога, да унесе и принцип социјализације у индустријским предузећима, у кућама у капиталу.“⁵⁰ Друга суштинска разлика предложеног концепта југословенског устава односила се на критику унитаристичког концепта и отварања је простор за разлике у третирању националног питања. „Че се ми впрашамо, како сталишће завземају племена нашега народа гледе на разделитев државе в велике лаи манјше области, видимо то, да је огромна вечина српскега племена за мале области. На други страни па видимо, да је већина Хрватов ин Словенцев за велико вечје области,... ки би имело, да речем

⁴⁸ Слободан Јовановић, нав. дело, 411.

⁴⁹ „Настаје заклетва посланика Југословенског народног клуба и буњевачке групе...“; 8. редовни састанак Уставотворне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 29. јануар 1921, стр. 8. Између осталих, заклетву су положили и: Фрањо (у стенографским белешкама грешком пише Фрањо уместо Врање – примедба С. М.) Сударевић, Стјепан (треба Стипан – примедба С. М.) Војнић-Тунић, Блашко Рајић и др.

⁵⁰ Говор др Антона Коршеца, 15. редовни састанак Уставотворне скупштине..., 15. април 1921, 15.

одкрито, згодовимнске меје. (Велик немир ин медклици: 'То је австријанство')... Вечина Словенцев ин Хрватов захтева згодовинске меје зарадитега кер мислимо, да бомо в совјих згодовинских мејах лако успешнеје бранили ин надалјевали своје културно, господарско ин политично живљење... Нам ни главна реч згодовина, нам је глава реч надалјеване ин континуитета нашега културнега, нашека политичнега ин господарскега живљења. (Посланец Блашко Рајић: Мо хоћемо бити господари в своји хиши). Посланец д-р Жарко Миладиновић: То је сепаратизам)... Ја мислим, да био ова подела земље на историјске границе била од великога успеха... Ја мислим, да један идеал, тип демократски уређене државе не може бити и није никакав централистички, него да је идеал тип демократски уређене државе само децентралистички у својој управи и својем законодавству.⁵¹

Подршку Корошечевом концепту предлога устава дао је, током свог обраћања, и Блашко Рајић. Уз ограду да није вичан правној терминологији и разграничењу федерализма од аутономности, Рајић је инсистирао да се на неки начин препозна различитост коју је нова југословенска држава гранично објединила. Позивајући се на своју националну посвећеност коју је доказао 25. новембра 1918. године, Рајић је инсистирао на уставној препознатљивости Војводине која доприноси стабилности земље. „Господо, ако ми хоћемо, да се свет не смеје, да се наши злотвори и непријатељи и наше комшине не радују, онда имамо да настојимо, да ову нашу кућу тако уредимо, да не буде у њој те темељите погрешке... јер други начин уређења наше државе, особито онај, који предвиђа овај нацрт Устава, не даје нам никакве гаранције, да нећемо бити изложени на милост и немилост, не племена него извесних људи... ја предлажем... да између нових крајева и змеђу оних који сада овдје сачињавају већину, да буде тај споразум: аутономија; да се даде та жељена, та траћена аутономија, коју ми само привремено желимо. Не марим после, кад се среде прилике, нека се та аутономија помало и укине и нека онда дође тај жељени, тај 'свети централизам, једино спасоносни централизам' који ће нас учинити велике напрама нашим комшијама и напрама вањсим државама.“⁵² Оваква манифестација политичких ставова од владајућих странака третирана је као израз сепаратизма. Представници Буњевачко-шокачке странке су се трудили да те квалификације демантују. „Господо ја сам питао наше вође у чему смо ми сепаратисти? У ћемо ми не признајемо нашу државу, нисмо ли ми синови ове домовине, нисмо ли ми верни посланици владаочевог дома?! Ако нисмо случајно демократе или ако нисмо радикали, зато можемо бити поштени људи и добри држављани.“⁵³

У раду Уставотворне скупштине учествовали су и Буњевци чланови Земљодилске странке преко свог представника Ивана Црковића. Они су подржавали владин нацрт устава сматрајући да је самоуправа локалних заједница сасвим препознатљив и афирмативан оквир политичког деловања у јединственој држави. „Господо, овде је највише ината око тога и највише се пребацује да

⁵¹ Исто, 15, 16, 17.

⁵² Говор Блашка Рајића, 23. редовни састанак Уставотворне скупштине..., 23. април 1921, 38, 39.

⁵³ Говор Ива Еветовића, 26. редовни састанак Уставотворне скупштине..., 9. мај 1921, 14.

незадовољство постоји због неких аутономија и што у Уставу није формулисано, можда, баш онако, као би то појединци замишљали. Што се тога тиче, ја ствар разумем тако, да окружне власти, жупаније треба да буду тако формулисане, да оне одговарају својим циљевима као правне самоуправне јединице; а да за оне који захтевају сада аутономије, видели смо господо, да су они, док су били на влади, сматрали да има аутономије, а сад када су сишли, држе да нема аутономије.⁵⁴

Претрес уставног нацрта у Уставотворној скупштини трајао је од 17. маја до 27. јуна 1921. године. Посланици Буњевачко-шокачке странке су остали доследни ставу Југословенског клуба и у коначном гласању о уставу нису учествовали. Посланик Земљодилске странке је подржао уставни нацрт. „У изгласавању Видовданског устава наредног дана учествовало је 258 народних посланика: 223 посланика гласало је за а 35 против, док је 158 апстинирало.“⁵⁵

Политичка подела Буњеваца која се показала у раду Уставотворне скупштине и након доношења Устава имала је континуитет. „Временом се Буњевачко-шокачка странка фрагментисала. Формиране су три струје које су, у мањој мери, успеле да очувају одређен вид аутохтоности, а доминантно су се утопиле у политички миље националних странака.“⁵⁶ Ово политичко раслојавање Буњеваца тешко су прихватале угледне народне вође попут Мије Мандића. Међутим, његов став је био више израз меланхолије за прошлим, а мање одређена будућности. Критикујући новонасталу ситуацију, Мандић се у писму Васи Стајићу присећао времена када су се Срби и Буњевци „надметали ко ће боље дочекати српску војску”. Горко искуство новоформиране државе, по Мандићу, погодило је и Буњевце. „Та братска љубав, то узајамно миловање трајало је годину дана, докле дотле, док нису позвана и непозвана браћа: Срби, Хрвати и Далматинци насрнули на Суботицу... Буњевац је у својој вароши запостављен и презиран од своје браће.“⁵⁷ Други велики проблем, чију неминовност Мандић није желео да прихвати, било је политичко размимоилажење међу Буњевцима. „Истина је, има међу Буњевцима и непозданих елемената; неких Војнића, Мамужића, Жуљевића... и др. Али то су господине мој изроди и потурице, издајнице свог племена, које свесни Буњевци мрзе и презиру.“⁵⁸ Неминовност плурализма узимала је маха у политичком организовању Буњеваца. Сврставање у страначке оквире била је последица опште ситуације у земљи и односа водећих и утицајних политичких снага према централним темама: националном идентитету и уставном питању.

⁵⁴ Говор Ивана Црквића, 24. редовни састанак Уставотворне скупштине..., 26. април 1921, 23. види и чланак *Говор г. Ивана Црквића, Бачванин=Бачванин*, број 9, 6. мај 1921

⁵⁵ Бранко Петрановић, нав. дело, 128. Подаци се донекле разликују код Слободана Јовановића: „За устав је гласало 223 посланика, а против 35. Посланика који нису гласали било је 161.“; Слободан Јовановић, нав. дело, 417.

⁵⁶ Богумил Храбак, нав. дело, 112.

⁵⁷ Мијо Мандић, *Узроци незадовољства Буњеваца*, писмо Васи Стајићу, 16. јул 1922, Рукописно одељење Матице српске, 8423.

⁵⁸ Исто.

Извори и литература:

Извори:

Архив Војводине, Фонд 76, Народна управа за Банат, Бачку и Барању, Нови Сад (1918-1919),
2 – Велики народни савет – записници, (АВ; НУ БББ);
Историјски архив Сомбор, Ф–56, инв. бр. 369, (ИАС);
Рукописно одељење Матице српске, (РОМС).

Стенографске белешке Привременог народног представништва Краљевства Срба, Хрвата и
Словенаца;

Стенографске белешке Уставотворне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Часописи: *Невен*, *Југословенски дневник*, *Бачванин*=*Бачванин*, *Политика*.

Литература:

Антуновић, Иван, *Отворена књига Ивана Антуновића Калачког каноника на све учене
Буњевце и Шокце напутјена*, Калача 1870.

Бељански, Миленко, *Сомбор и буњевачки препород (1870-1945)*, Сомбор 1971.

Идентитет бачких Хрвата, Зборник радова међународног знанственог скупа, Хрватски
институ за повијест, Хрватско академско друштво, Загреб-Суботица 2010.

Јовановић, Слободан, *Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Политичке и правне расправе*,
прва свеска, Геца Кон, Београд 1908.

Мандић, Мијо, *Педесетогодишњица суботичке Пучке касине (1878-1928)*, Суботица 1928.

Марковић, Саша, *Буњевци Војводине у политичком животу Краљевине СХС, Југославије,
1918-1941*, Суботица 2010.

Марковић, Саша, *Политичка биографија Јована Јоце Лалошевића*, Сомбор 2011.

Мартиновић, Александар, *Истина о Буњевцима и Шокцима*, Суботица 1940.

Његован, Драго, *Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918*, Музеј
Војводине, Нови Сад 2001.

Пекић, Петар, *Бајски трокут или Спомен-вијенац Буњеваца*, Суботица 1920.

Пекић, Петар, *Повијест Хрвата у Војводини, од најстаријих времена до 1929*, Загреб 1930.

Пекић, Петар, *Повијест ослобођења Војводине*, Суботица 1939.

Петрановић, Бранко, *Историја Југославије 1918-1988*, прва књига, Београд 1989.

Прћић, Иве, *Суботица и Буњевци: да се зна и не заборави*, Суботица 1936.

Скендеровић, Роберт, *Буњевачко-шокачка странка 1920-1926*, Часопис за савремену
повијест, 3, Загреб 2006.

Споменица ослобођена Сомбора, Сомбор 1938.

Храбак, Богумил, *Становишта буњевачких политичара о централизму, аутономији и
федерализму 1919-1928*; Зборник центра за друштвена истраживања Славоније и
Барање (ЦДИСБ), 21, Славонски Брод 1984.

Шокчић, Дионисије Јосип, *Путоказ Буњевцима и Војводини*, Суботица 1925.

Шокчић, Јосо, *Суботица пре и после ослобођења*, Суботица 1938.

SAŠA MARKOVIĆ

GENERAL REPRESENTATIVES OF BUNJEVCI-ŠOKCI PARTY AND AGRICULTURAL PARTY IN THE CONSTITUENT ASSEMBLY FROM 1920 TO 1921

Summary

Shortly after creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, Bunjevci got engaged in the political life. The intention of the most Bunjevac intelligence was to preserve the unity in the political performance, in the same way as it existed in the cultural and artistic creation. However, under the influence of national and political centers of power, primarily from Serbia and Croatia, it was hardly sustainable. Bunjevci first established Bunjevci-Šokci party, which ran the pre-election campaign with its recognizable program of the Autonomous Program of Vojvodina, inaccurate contents and open interpretations, winning few seats in the Constituent Assembly. Supporting the inertia of the parliamentary session, representatives of the party joined the established Yugoslav club in the parliament, lead by the Slovenian People's Party. In this way, they supported the multinational and federal concept of proposals for the constitutional system of the country. On the other hand, a number of Bunjevci supported the establishment of the Agricultural party and participation of its general representative in the Assembly. The party eventually joined the National Radical Party, demanding a preservation of the national Unitarianism and the centralized concept of the government system. Stratification of political attitudes among Bunjevci was visible in the next period of the inter-war political history of the Kingdom of Yugoslavia.

Keywords: Bunjevci, party, politics, Constitution, Parliament, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians.